

Πώς προέκυψαν τα κάλαντα κι από πότε τα τραγουδάμε

Το γνωστό έργο του κορυφαίου ζωγράφου των Χριστουγέννων, Νικηφόρου Λύτρα, «Τα κάλαντα».

Τα κάλαντα έχουν τη βάση τους σε παλιά λαϊκά τραγούδια. Πρόκειται για τραγούδια με ευχές για τον νοικοκύρη και τα άλλα μέλη της οικογένειας. Τα κάλαντα αποτελούν πράξη τελετουργική η οποία, σύμφωνα με τη λαϊκή αντίληψη, έχει ως στόχο την ευημερία. Στα παλιά χρόνια τα παιδιά τραγουδούσαν τα κάλαντα το βράδυ της παραμονής των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς και των Φώτων, κρατώντας φαναράκια αναμμένα. Κάποια έπαιζαν φλογέρα ή φυσαρμόνικα και άλλα τραγουδούσαν, ως χορωδία, τα κάλαντα. Κάλαντα ή κόλιεντα ή κόλιαντα ή κόλιντα Χριστούγεννα. Έτσι λέγονται τα τραγούδια που έχουν ως στόχο να μεταφέρουν κάποιο μήνυμα....

Τα κάλαντα είναι τραγούδια με στίχους που από τη μια υπενθυμίζουν, αναγγέλλουν, τονίζουν την έλευση είτε κάποιας χαρμόσυνης γιορτής (όπως τη γέννηση του Χριστού) είτε κάποιου θλιβερού γεγονότος (Μεγάλη Εβδομάδα, Σταύρωση του Χριστού). Από την άλλη εκφράζουν ευχές σε φίλο, γείτονα ή άρχοντα και γενικά σε κάθε νοικοκύρη που επισκέπτονται ή συναντούν οι καλαντάρηδες.

Φιλοδώρημα ή «καλοχερίδια»

Το κίνητρο για κείνους που λένε τα κάλαντα είναι να αποκομίσουν είτε το φιλοδώρημα, είτε τα «καλοχερίδια» όπως τα λένε στην Κρήτη, δηλαδή τα πάσης φύσεως γλυκά ή ακόμη και αγαθά, όπως αυγά, στάρι και λάδι. Για να συγκινήσουν το νοικοκύρη και να δώσει μεγάλα φιλοδωρήματα, οι καλαντάρηδες λένε και πάρα πολλά παινήματα, χαρακτηρισμούς τόσο για τον ίδιο όσο και για τα άλλα μέλη της οικογένειάς του.

Συνήθως οι στίχοι είναι ποταμός από εικόνες εκπληκτικής ομορφιάς. Τα τραγούδια αυτά έχουν εντελώς δικά τους βασικά χαρακτηριστικά. Δεν είναι τραγούδια φτιαγμένα από λόγιους ή ποιητές, αλλά από το λαό....

Και, μολονότι φτιαγμένα από απλούς ανθρώπους, πολλές φορές οι στίχοι τους είναι τόσο ποιητικοί ώστε συναγωνίζονται ακόμα και τους πιο φροντισμένους στίχους ποιημάτων, φανερώνοντας την ποιητική ψυχή του λαού μας: “Γραμματικός και λειτουργός και ψάλτης κι αναγνώστης έχει τον ουρανό χαρτί, τη θάλασσα μελάνι και το μικρό το δάχτυλο κοντύλι για να γράφει”.

Αλλά και: “Ωσπου να πας κι ώσπου να ‘ρθεις κι οπίσω να γυρίσεις οι στράτες ρόδα γιόμισαν, τα μονοπάτια μόσχο”. Οι στίχοι αυτοί είναι από κάλαντα της Καστοριάς και συναγωνίζονται σε ποιητικότητα, ζωντάνια και ομορφιά ακόμα και στίχους μεγάλων ποιητών. Τα κάλαντα κατ’ αρχήν διηγούνται το ιστορικό της γιορτής που ξημερώνει.

Έτσι, τα χριστουγεννιάτικα κάλαντα εξιστορούν στην αρχή τους τη γέννηση του Χριστού: “Τα συχαρίκια μας, κυρά φάσκιωσεν η Παναγιά έκανε Χριστόν Υιόν γεννήθηκε, βαφτίστηκε στους ουρανούς πετάχτηκε.” (Από τα μαυροβινά κάλαντα των Χριστουγέννων) Έχουν, όμως, και επαινετικό χαρακτήρα. Υπάρχει έντονος στα χριστουγεννιάτικα κάλαντα της πόλης της Καστοριάς, που λέγονται την παραμονή της Πρωτοχρονιάς:...

“Αφέντης μας είναι καλός στον κόσμο ξακουσμένος”... “ένα μικρό μικρούτσικο σπυρί μαργαριτάρι” ... “Εδώ έχουν κόρη όμορφη, πανέργου θυγατέρα” Τα κάλαντα περιέχουν πάντοτε και ευχές: “Ας είν’ πολλά τα έτη του καλά κι ευτυχισμένα”, αλλά και “Καλέ Παναγιώτατε, Χρυσέ μας Ποιμενάρχα καλές γιορτές καλή χρονιά καλέ μας Ιεράρχα πολλά τα έτη Δέσποτα να είναι ευτυχισμένα μαζί να τα περάσουμε καλά κι αγαπημένα”, όπως εύχονται οι Καστοριανοί στον εκάστοτε Μητροπολίτη τους. Βεβαίως υπάρχει και το ζήτημα της αμοιβής. Μόνο που η αμοιβή δεν ήταν ο κύριος σκοπός των καλαντιστών. Ο κύριος σκοπός τους ήταν πάντοτε η παρέα, η συνεύρεση με την παρέα. Γι’ αυτό δεν εισέπρατταν ξεχωριστά τα φιλοδωρήματά τους. Στην αρχή δεν ήταν χρήματα αλλά ψωμάκια, κάστανα, καρύδια, μήλα, κυδώνια, κρασί, λουκάνικα και ό,τι άλλο χρειάζεται για το ομαδικό φαγοπότι και το τσιμπούσι που ακολουθούσε. Αυτή ήταν η μεγαλύτερη χαρά των καλαντιστών, τα κοινά γλέντια, η κοινή διασκέδαση της παρέας... Οι ιδανικοί καλαντιστές είναι τα παιδιά. «Τα παιδιά, που ολοκάθαρα και φροντισμένα ξεκινούν το πρωί με το χειμωνιάτικο κρύο, παρατώντας το χουζούρι των σχολικών διακοπών τους, και φτάνουν ως την πόρτα μας για να τα “πουν”, ας είναι καλόδεχτα και καλοπληρωμένα...».